

Bryan Denson

De verrader en zijn zoon

Karakter Uitgevers B.V.

INHOUD

Proloog: In de boeien geslagen spionnen	11
1. Hola Nancy	15
2. Eerste standplaats, CIA-post Manilla	36
3. ‘Batman’ loopt over	61
4. Een nieuwe aanpak van de contraspionage	75
5. We hebben een tweede Aldrich Ames	104
6. <i>Spy vs. Spy</i> in Langley	121
7. Gearresteerd door de FBI op Dulles	142
8. Wie spioneert, verloochent de band met zijn vaderland	153
9. Een nieuwe beroemdheid in het cellenblok	175
10. Een sprong in het duister	190
11. Het Russisch Consulaat, San Francisco	206
12. Een spion met de naam ‘George’	222
13. Geloof, welvaart en The Door	233
14. De CIA doet nieuwe ontdekkingen	242
15. Blijf met nieuwe ogen kijken	261
16. De FBI biedt een mulligan aan	271
17. Gevangene 734520	294
18. Spionnenruil en schadevergoedingen	324
Epiloog. Zijn laatste rekrut	353
Nawoord	365
Dankwoord	367
Noten	373
Register	381

PROLOOG

In de boeien geslagen spionnen

Portland, Oregon, 29 januari 2009

Ik zit in Satans kerkbank, zoals ik het akelig smalle bankje in het Mark O’Hatfield United States Courthouse, een federale rechtbank, ben gaan noemen. Met mijn notitieboekje op schoot begin ik onrustig te schuifelen wanneer mij opvalt dat er opmerkelijk veel *U.S. marshals* in de zaal zitten. Het zijn merendeels uit de kluiten gewassen kerels met een ijzige blik en pistolen onder hun jasjes. Achter mij, gehuld in blazers en nepstropdasjes, staat een groep agenten van de parketpolitie. Daarnaast zitten FBI-agenten dicht op elkaar gepropt op een bank tegen de achterwand. Sinds de Unabomber, Theodore Kaczynski, in Helena, Montana, werd voorgeleid, heb ik niet meer zo veel beveiliging in een rechtbank gezien. Een tipgever binnen de rechtbank heeft mij verteld dat ik vandaag, op deze goedkope justitiebankjes, getuige zal zijn van iets ongelooflijks.

Aan de andere kant van de muur rechts van mij hoor ik sleutels rammelen, en daarna het geluid van een metalen deur die wordt dichtgeslagen. De *deputy marshals* zijn bezig de gevangenen op te stellen, die een voor een zullen worden voorgeleid voor de rechter om hun aanklacht te horen. In deze dagelijkse parade van trieste gevallen zijn meestal alleen de gebruikelijke draaideurcriminelen te zien. Sommigen lijden duidelijk aan afkickverschijnselen. Soms maken ook interessantere gevallen deel uit van de show, zoals moordenaars, corrupte politiemannen, diamantendieven, leden van motorbendes, organisatoren van hanengevechten, eco-terroristen, grafrovers of sjoemelende topmannen.

Maar op deze mistige donderdagmiddag ben ik hier om over twee

verdachten te schrijven: een internationale spion en zijn zoon, die in de voetsporen van zijn vader is getreden.

De redactiechefs van *The Oregonian*, de enkele straten verderop gevestigde krant waarvoor ik werk, houden ruimte open op de voorpagina voor dit spionageverhaal waarin een vader en zoon de hoofdrol spelen. De twee mannen – wier namen ik tot vanmorgen nog nooit had gehoord – zullen afzonderlijk worden voorgeleid en aangeklaagd, waardoor mijn deadline ongelooflijk strak is. Ik werp een blik op mijn horloge en vervloek in stilte de rechtbankgoden. Voor mijn spionageverdachten aan de beurt zijn, wordt er eerst een hele rij zielige gevallen voorgeleid, en de rechter zal rustig de tijd nemen om ze hun rechten voor te lezen.

Als eerste verschijnt een van zwendel verdachte man uit Californië, die in heel Noord-Amerika centrale stofzuigsystemen aan de man bracht. De gewiekste verkoper was blijkbaar erg goed in het incasseren van geld, maar beduidend minder goed in het leveren van het beloofde product. Dan is het volgende genie aan de beurt: een bankrover met een lange carrière, die gisteren een vestiging van de Bank of America van zevenhonderd dollar beroofde, maar nog geen halfuur later alweer werd gearresteerd. Hij is zelf al aan het uitrekenen hoe lang hij dit keer in de gevangenis zal zitten. Daarna komt er een kerel uit het Umatilla-indianenreservaat, die in een dronken bui voor de lol wat karatetrappen uitprobeerde op een vriend, die hem op zijn beurt tegen de grond werkte. Daarop ging onze nieuwe Jackie Chan door het lint. Hij haalde twee messen tevoorschijn en stak zijn vriend bijna dood. Daarna zijn er twee mannen aan de beurt die ervan worden beschuldigd een vrouw uit El Salvador die als illegale immigrant in de VS verbleef, verborgen te hebben gehouden.

Eregast van vandaag is Harold James ‘Jim’ Nicholson. In 1997 werd hij veroordeeld wegens spionage, en was daarmee de hoogste verrader binnen de CIA ooit. Nicholson, die zijn straf uitzit in een federale gevangenis op tachtig kilometer van deze rechtbank, had de identiteit van honderden CIA-agenten in opleiding aan de Russen verkocht. Nu wordt hij opnieuw van landverraad beschuldigd, dit keer vanachter de tralies. Deze voormalige CIA-agent, die ooit Rolex-horloges droeg en Batman werd genoemd, had talloze buitenlandse informanten overge-

haald hun eigen land te verraden. Nu wordt hij ervan verdacht zijn jongste zoon, de 24-jarige Nathaniel James Nicholson, als boodschappenjongen naar de Russen te hebben gestuurd. Nathan, een lichtgehandicapte legerveteraan, kreeg van zijn vader een basiscursus spionagetechnieken en smokkelde vervolgens geheime berichten de bezoekersruimte van de gevangenis uit om ze naar Russische spionnen in drie werelddelen te brengen. Voor de op roem beluste FBI zou het erg mooi zijn Jim Nicholson nog één keer te kunnen veroordelen.

Een zware deur zwaait open, en daar is hij.

Jim is gekleed in een kakikleurig gevangenenpak en een vaal geworden, zalmkleurig T-shirt. Zijn lichtblauwe ogen nemen de zaal op. Abrupt verandert zijn gezichtsuitdrukking, alsof hij iets veel grootsers had verwacht dan dit samenraapsel van juridisch medewerkers en advocaten, met wat aantekeningen makende journalisten als toegift. Jim loopt naar de tafel van de verdediging met de korte, schuifelende pasjes van een man die weet hoe pijnlijk het is om grote stappen te zetten met ketens om je enkels, waarna hij zich in een stoel met een hoge rugleuning laat zakken. Hij heeft een snor en een sikje, en grijs haar dat achter zijn oren is gekamd. Ik maak een mentale aantekening. Die vent zou zo de tenorsaxofonist van een jazzkwartet kunnen zijn.

Ik heb al vele honderden verdachten voorbij zien komen in rechtbanken door het hele land, maar Jim Nicholson heeft een andere houding. Hij probeert de openbare aanklager niet poeslief aan te kijken, en zoekt ook niet naar vriendelijke gezichten in de zaal. Hij kijkt niet uitdagend om zich heen, wiebelt niet met zijn voet en vertoont geen nerveus lachje dat verraadt wat er in hem omgaat. Je zou bijna denken dat hij zelfs niet ademhaalt. Op zijn gezicht is slechts gelatenheid te lezen, alsof hij een golfer is die berustend toekijkt hoe de vier spelers voor hem met hun golfstokken het hoge gras platslaan om hun bal te zoeken.

Maar dan valt mij iets op. De kin. Hij is ietsje opgeheven zodat hij als een vorst, met een neerbuigende blik, op de aanwezigen in de rechtszaal neerkijkt. Die blik vertelt me alles wat ik weten moet: deze kerel weet dat hij de intelligentste man in het gebouw is.

Op dat moment heb ik er nog geen flauw idee van dat ik mij de daaropvolgende vijf jaar zal onderdompelen in het leven en de misdaden van Jim Nicholson. In die jaren zal ik een ingewikkeld mensenleven re-

construeren en mij een beeld vormen van de puinhopen die hij achterliet bij zijn familie en de CIA, en de unieke rol die hij heeft gespeeld in de nog altijd voortdurende conflicten tussen Washington en Moskou. Wat ik op dat moment ook nog niet weten kan, is dat ik zijn verhaal boven water zal weten te halen met de hulp van Nathan, zijn familie en vrienden, zijn medegevangenen, voormalige spionnen en agenten van de contraspionage, advocaten van de nationale veiligheidsdiensten en politici. Ook zal ik honderden pagina's aan onderzoeksdossiers, afgeleuisterde gesprekken, rechtbankverslagen, gevangenisdossiers, militaire documenten, Jims eigen briefwisseling, en excerpten van zijn eigen dagboek doorwerken. Ik zal een kleurrijke verzameling agenten van de FBI en de CIA, die hem twee keer voor de rechter sleepten, interviewen.

Toch komen er nu al heel veel vragen bij mij op. Hoe is het mogelijk dat een man zijn land tientallen jarenlang toegewijd dient, en dan alsnog verraad pleegt? Waarom probeerde hij de Russen voor een tweede keer te helpen? Waarom zou Moskou nog steeds belang hechten aan een voormalige mol, terwijl de Koude Oorlog al bijna twintig jaar voorbij was? Wat dachten de Russische spionnen te bereiken, door twaalf jaar na zijn ontmaskering alsnog contact met hem te leggen? En waarom zou hij zijn jongste zoon hiervoor gebruiken, met het risico dat de jongen in de gevangenis belandde? Wat voor vader doet zo iets?

Wanneer ik haastig de rechtszaal verlaat om mijn deadline te halen, die vroeg in de avond valt, loop ik David Ian Miller tegen het lijf, de FBI-agent die de leiding heeft over het FBI-kantoor in Portland. Dave, die altijd eerlijk en oprecht tegenover mij is geweest, vertelt me dat Jim Nicholson een waardige en bekwame tegenstander was.

'Uiteindelijk,' zo zei hij, 'zal dit een verhaal over familie, vertrouwen en verraad blijken te zijn.'

Plus nog heel veel meer, zo zou blijken.

HOOFDSTUK 1

Hola Nancy

‘Wie eerlijk leeft, heeft zijn onkreukbaarheid als gids, wie onbetrouwbaar is, gaat aan zijn oneerlijkheid ten onder.’

Spreuken 11:3, Oude Testament.

Eugene, Oregon, herfst 2008

De ochtend van 10 oktober brak koud en loodgrijs aan. Aangezien het wel vaker zulk weer was in het studentenstadje Eugene viel het de jongeman met de slaperige blauwe ogen nauwelijks op. Nathan Nicholson liep over een loopbrug van zijn cursus technisch tekenen naar de Lane Community College Library, de bibliotheek in het midden van de campus, in het gebouw met de toepasselijke naam Center Building. Achter hem rees het met hoge naaldbomen begroeide kustgebergte op, dat zich over een afstand van tachtig kilometer uitstreckte naar de Grote Oceaan. Wolken hingen als rafelige, natte lappen over de afgeronde bergtoppen.

Nathans haar was bij de slapen gemillimeterd, maar boven op zijn hoofd iets langer gelaten. De kappers in het leger noemden die stijl *high and tight* en het was geen toeval dat dankzij dit kapsel nauwelijks te zien was dat hij al een beetje kaal begon te worden. Hij had sterke benen en liep met de ferme pas van een infanterist, met de borst vooruit, terwijl hoofd en schouders nauwelijks omhoogkwamen. Maar toch was er een zekere hapering in zijn marstempo te bespeuren, alsof zijn linkerbeen over onzichtbaar glas heen stapte. Dat was het afscheidscadeautje van het parachuteongeluk dat een einde had gemaakt aan zijn militaire carrière. Hij was die zomer 24 geworden.

De lucht op Nathans gezicht, met zijn krachtige voorhoofd en brede kin, voelde koud aan. Hij kon zijn adem zien. In de Willamette Valley waren de eerste winterregens vroeg gevallen. Zelfs mensen die hier al heel lang woonden, zagen de komst van het natte seizoen met een mengeling van berusting en wanhoop tegemoet. Het zou niet lang meer duren of het ene na het andere front met monotone, druilerige regen zou vanaf de Grote Oceaan het land binnenrollen. Dat leverde zo veel donkere, grijze dagen op dat de mensen, als het eenmaal februari was, grapjes maakten over zelfmoord met het eerste het beste vuurwapen.

Nathan was niet in Oregon geboren en soms verlangde hij terug naar het klimaat in de streken waar hij was opgegroeid. Zijn vader was regelmatig in het buitenland gestationeerd geweest, in landen met veel extremere weersomstandigheden. Manilla, met zijn vochtige hitte en onweersbuien die de aarde deden beven. Bangkok, dat vaak de heetste stad op aarde werd genoemd. Kuala Lumpur, waar de moesson elk jaar ruim 2.500 millimeter aan stortregens dumpte. En Boekarest, waar het kan vriezen dat het kraakt. Hij miste ook de afwisseling, de verhuizingen van de ene naar de andere ambassade, die hem om de paar jaar uit zijn vertrouwde omgeving wegrukten om elders opnieuw te beginnen.

Voor de bibliotheek liet Nathan een zwart met grijze Alpine-rugzak van zijn schouder glijden en knielde neer op het koele oppervlak van de loopbrug, alsof hij zijn schoenveter vast wilde maken. Hij bleef even over de rugzak gebogen zitten, terwijl hij ongemerkt het terrein bekeek, en zijn ogen langs gezichten en gedaantes liet glijden. Eén verkeerde blik en hij zou de benen nemen, om het later nog eens te proberen. Hij zag echter niets verdachts.

Nathan ritste het voorste vak van de rugzak open en haalde er een klein opschrijfboekje uit met een blauwe, gemarmerde kaft. Hij bladerde erdoorheen tot hij bij een aantekening kwam, bestaande uit 28 woorden, met de aanhef 'Hola Nancy'. Hij bestudeerde het tekstje eventjes en kwam toen weer overeen, ervan overtuigd dat hij de boodschap kon e-mailen, zoals de Rus hem de vorige winter in Peru had geleerd.

Hij had weer last van zijn maag. Al maandenlang had hij af en toe zulke hevige pijscheuten onder zijn borstbeen dat hij er dubbel van sloeg. Hij wist bijna zeker dat de stress van het afgelopen jaar hem

een maagzweer had opgeleverd. Na elke maaltijd leek het wel of zijn maag vol spijkers zat. Hij was naar een dokter gegaan in de universiteitskliniek, die hem had aangeraden groene thee te drinken, Pepto-Bismol op zak te hebben, en tomatensap te laten staan. Nathan had de indruk gekregen dat ze zich geen zorgen had gemaakt en zijn klachten zelfs niet erg serieus had genomen, alsof studenten in haar ogen onmogelijk genoeg stress konden hebben om een maagzweer te krijgen. Ze had blijkbaar niet in de gaten hoe gespannen hij was, en dat kon ze ook niet. Ze kon onmogelijk weten dat hij nu al twee jaar door Noord- en Zuid-Amerika reisde als agent van zijn vader, die nog altijd spionagediensten verleende aan de Russen, en dat hij nu bang was dat hij werd gevolgd door de FBI.

Nathan ging de bibliotheek binnen en liep over de bruingrijze, industriële vloerbedekking langs borstbeelden van beroemde schrijvers en historische figuren. Tegenover elkaar geplaatst in de zaal waren Will Rogers, Benjamin Franklin en Frederick Douglass verwickeld in een staarwedstrijd met Ernest Hemingway, Albert Einstein en Kate Greenaway. Nathan duwde de deur open naar een aangrenzend lokaal dat ook dienstdeed als computerlokaal. Zijn ogen speurden het lokaal af naar een mogelijk verdacht personage. Hij ging achter een van de ongeveer twintig Dell-monitors zitten, die over een aantal witte werktafels waren verdeeld. Het had hem twee weken gekost om deze plek te vinden, het enige computerlokaal op de campus waar studenten niet eerst hoefden in te loggen.

Nathan ging naar de homepage van Yahoo met het vertrouwde rode logo en tikte de gebruikersnaam 'Jopemurr2' in, met het wachtwoord 'Florida12'. Hij typte het e-mailbericht uit het hoofd, bij elk woord nerveus met zijn ogen knipperend. De zinnen zagen er op het computerscherm veel belachelijker uit dan toen hij ze had overgeschreven in een geluiddichte kamer in de Russische ambassade in Lima. Hij liet zijn vingers even boven het toetsenbord zweven, terwijl hij naar de woorden in zijn hoofd luisterde. Ze klonken alsof iemand in een oude spionagefilm in slecht Engels een codewoord gaf. Het was zo overduidelijk dat dit een code was. Hij wist de verleiding te weerstaan de woorden zo aan te passen dat ze enigszins op een normaal e-mailbericht leken. De Rus had er echter op aangedrongen dat hij zich precies aan de

ontmoeten. Tegenwoordig gebruiken ze hightechtrucjes zoals internet-remailers en in digitale foto's verstopte codes. Maar nieuw is niet altijd beter. Oude en nieuwe trucjes blijven bruikbaar, tot het moment dat ze onbruikbaar worden.

Nathan was zich niet volledig bewust van het gevaar van zijn persoonlijke ontmoetingen met de Rus. Hij wist niet dat de oude man die zichzelf George noemde, op het hoogtepunt van de Koude Oorlog de Verenigde Staten was uitgezet en tot *persona non grata* was verklaard. Hij beseftte ook niet dat hun ontmoetingen alleen riskant waren voor hem, niet voor George.

Het gebruik van het Yahoo-account als dode brievenbus was een geniale vondst. Het was zo simpel dat bijna iedereen het kon, zelfs een oude Russische spion die bijna veertig jaar voor de uitvinding van e-mail was geboren.

Nathans berichtje was de bevestiging dat hij over twee maanden, precies zoals hem was opgedragen, voor een restaurant op het eiland Cyprus zou staan met zijn rugzak in zijn rechterhand. Daar zou hij de Rus ontmoeten, hem de nieuwste berichten van zijn vader doorspelen, en weglopen met een dik pak geld uit de Russische staatskas.

Hola Nancy, bedankt.

Op de eerste zaterdag van december 2008 sloeg een metalen deur dicht achter Jim Nicholson. Zijn ogen zochten de vlakke van versleten linoleum af naar zijn jongste zoon. Het bezoekuur van het Federal Correction Institution in Sheridan, Oregon, was zojuist begonnen. Gevangenen en hun bezoekers namen plaats op rijtjes stoelen van blauw plastic, die net als op een vliegveld aan de vloer waren vastgeschroefd, zodat ze allemaal vlak naast elkaar zaten en dezelfde kant op keken. Geüniformeerde bewakers hielden toezicht vanachter een halve cirkel van geverfde betonblokken. Bezoekers en gevangenen werden van bovenaf begluurd door bewakingscamera's. Gezinnen zaten te babbelen en aten snacks, en het geroezemoes werd af en toe overstemd door een kreet van een peuter uit de aangrenzende speelkamer.

Jim Nicholson, die onlangs 58 was geworden, zat een 23-jarige gevangenisstraf wegens spionage uit. Hij was 1 meter 80, woog 88 kilo en had afhangende schouders, maar sterke armen. Zijn grote bos haar,

meer grijs dan zwart, hing over de kraag van zijn kakikleurige gevangenispak. Boven het linkerborstzakje prijkte zijn gevangenennummer: 49535-083. Op zijn rechteronderarm had hij tientallen jaren geleden het embleem van de Army Rangers laten tatoeëren, maar er was nu weinig meer van over dan een vervaagde groenzwarte vlek. Onder aan dezelfde arm had hij een veel nieuwere tatoeage met de tekst 'O Pos', zijn bloedgroep.

Jim genoot een zekere faam onder de meer dan duizend gevangenen in Sheridan, een normaal beveiligde gevangenis met een regime dat de gebruikelijke inwoners, een mengeling van bankrovers, cocaïnehandelaren en zwendelaars, als soft beschouwden. Deze federale gevangenis, tien minuten ten oosten van Spirit Mountain Casino, had al veel beroemde gevangenen gehuisvest. Een hele parade was hier de revue gepasseerd, zoals Stacey Koon, de voormalige politiebrigadier uit Los Angeles die werd veroordeeld voor de mishandeling van Rodney King, en Marion 'Suge' Knight, de oprichter van het beroemde hiphoplabeel Death Row Records. In 1999 werd Michael Swango, de arts die zich tot seriemoordenaar ontpopte en vier van zijn patiënten vergiftigde, hier opgesloten. Hetzelfde jaar verscheen *Blind Eye: The Terrifying Story of a Doctor Who Got Away With Murder* in de boekhandels. Later werden Robert 'Spam King' Soloway, wiens botnets grote schade toebrechten aan computers overal ter wereld, en Duane R. Moore, de pornoacteur die beter bekend was als 'Tony Eveready, de Pornogangster', hier ook geïnterneerd.

Jim was niet eens de eerste spion die in Sheridan werd opgesloten. Hij werd voorgedaan door James D. 'Jim' Harper jr., die levenslang kreeg voor het verkopen van raketgeheimen aan Polen in de periode van 1975 tot 1983, en door Christopher Boyce, die in de jaren zeventig satellietgeheimen had verkocht aan de Sovjet-Unie. De wapenfeiten van Boyce – spionage, een ontsnapping uit een federale gevangenis en een reeks brutale bankroven – werden vastgelegd in twee boeken en een succesvolle film, *The Falcon and the Snowman*.

Jim was een opvallende verschijning in Sheridan. Hij was intelligent, had veel gereisd en was een soort vaderfiguur voor de jongere gevangenen. Hij had de kwaliteitscontrole onder zijn hoede in de meubelfabriek van de gevangenis en leidde de zondagse eredienst in de gevan-

penfeiten in zijn begintijd in Manilla dankte hij de bijnaam Batman, en hij genoot van zijn toenemende sterrenstatus binnen het agentschap. Maar de hoge werkdruk had tot gevolg dat hij erg weinig tijd had voor zijn vrouw en drie kinderen.

Toen begin jaren negentig het huwelijk van zijn ouders op de klippen liep, kende Nathan zijn vader nauwelijks. Samen met zijn oudere broer en zus ging hij bij zijn vader in Kuala Lumpur wonen, waar ze getuigen waren van een enorme verandering in zijn persoonlijkheid. Jim leek te genieten van zijn rol als alleenstaande vader en besteedde nu veel tijd en aandacht aan zijn kinderen.

Jaren later zou Nathan vaak terugdenken aan de tijd dat hij bij zijn vader woonde. Hij wist nog goed dat Jim naast hem op de grond ging zitten, een kussen achter zijn hoofd klemde en dan voorlas uit de grappige boekjes van Patrick F. McManus over het leven in de natuur. Jim schraapte dan overdreven en dramatisch zijn keel en gaf de verschillende personages in McManus' boeken allemaal een eigen stem. Vaak moesten ze zo hard lachen dat Nathan zijn buik moest vasthouden en zijn vader nauwelijks in staat was de volgende zin te lezen.

Aan die voorleesuurtyes voor het slapengaan kwam een paar jaar later een einde. Jims arrestatie in 1996 trok een scherpe scheidslijn in Nathans leven. Maar Nathan zou nooit de vader vergeten die hij zich herinnerde uit zijn jeugd, ook al veranderde Jim van Amerikaans geheim agent in een verguisde spion, en werd hij uiteindelijk een gevangene in een federale gevangenis.

Nathan gebaarde naar een rij snoep- en snackautomaten, die aan zijn kant van een rode streep om de bezoekersruimte stonden. Gevangenen mochten niet over deze rode lijn heen stappen.

‘Wil je iets hebben, pa?’

Jim bestelde het gebruikelijke, en Nathan liep met wat bankbiljetten in de hand weg, om even later terug te komen van de magnetron met twee jalapeño-cheeseburgers in dampende plastic zakken en twee blikjes ijskoude cola. Hij legde de burgers op het tafeltje tussen hen in. Jim scheurde een zakje met tacosaus open en kwam ter zake. Hij wilde weten of Nathans reisplannen klopten en zeker weten dat de jongen klaar was voor zijn reis naar Cyprus. Hij wilde alle details horen. Vertrektijden. Overstaptijden. Aankomsttijden.